

ROSENBOM

Amiralitetskyrkan och Rosenbom populära besöksmål. Historierna om Rosenbom är många och de flesta säkert skrönor.

Varför står han där? Vem var han?

Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbara resa gör Rosenbom nästan världsberömd. Jag tror inte Lagerlöf hade större intresse för Karlskrona än för andra svenska städer. Men hon kan ha ägt en bok av den ryske författaren Aleksandr Pusjkin och i den fanns dikten Bronsryttaren, publicerad 1833 som en hyllning av Peter den store. Här utspelar sig en händelse som påminner om historien mellan Karl XI, Rosenbom och Nils Holgerson.

Carl Axel Malmberg, tidigare amiralitetspastor i församlingen, har i sin bok om församlingens historia nämnt i samband med kapitlet om Rosenbom om de finska skeppstimmermän från Kronoby, som kom till Karlskrona fr.o.m. 1681. Detta år kom 150 skeppstimmermän till Karlskrona från Österbotten och de kom från Pedersöre storsocken, där Kronoby ingår.

År 1692 fanns på Örlogsvarvet 457 hantverkare från 17 svenska län. Av dessa kom 95 från Österbotten, det län som hade flest varvsarbetare.

I Karlskrona har vi Finska kyrkan och Finnagränd. Har dessa namn något med de finska timmermännen att göra. Förmodligen!

Det hävdas att Amiralitetskyrkan är ritad av Erik Dahlberg och byggd av timmer från Baltikum. Men det finns också de som hävdar, att kyrkan stått i Österbotten, monterats ned och flyttats. Föga troligt! Men det är bara i Österbotten och i Karlskrona (Ulrica Pia), som kyrkorna liknar varandra såväl exteriört som interiört. Korskyrkor i trä.

Det är därför Rosenbom står, där han står. Utanför de allra flesta kyrkorna i Österbotten står en fattiggubbe.

Soumen Vaivaisukot Finlands fattiggubbar Wooden men att alms översätts till svenska som Allmosegubbar. Och det är detta som gubbarna vädjar om till fattiga och sjuka.

I Finland finns idag exakt 119 träskulpturer, varav en är avbildad som kvinna. Denna finns i Soini cirka 20 mil öster Vasa. Den 120:e skulpturen är en tavla i Reso kyrka.

Rötterna går tillbaka till katolska medeltidens offerstockar, ihåliga med järnband försedda sparbössor. Påvliga dekret 1213 och 1308.

Reformationen avskaffade offerstockarna. 1571 års kyrkoordning nämner kollekt till sjukhus i stockar eller kistor. Fattigstockarna kan härledas till 1649, då drottning Kristina anbefalldes, att fattigstockar skulle sättas upp på allmänna platser. Helgon som förebilder är inte Luthersk tradition. Istället finns exempel på bibliska personer, som Bartimaios, en blind tiggare utanför Jerikos stadspört och Lasarus, den arme mannen med bölder. Dessa två fanns som fattigstockar i Seester i norra Tyskland 1613.

1772 hävdas att fattiggubbar fanns i hela Sverige. Då var Finland svenskt och påståendet syftar på Österbotten. Äldsta anteckningen om fattigstock är från Karleby i aktuellt område och är från 1671.

1686 års kyrkolag påbjöd varje församling att sörja för sina fattiga. Detta kunde ske på olika sätt, kanske främst genom gåvor i natura. Österbotten är ett kustlandskap och där använde man sig av pengar för handeln. Och då gav man pengar till fattiga istället för säd, potatis kött m.m.

Skeppsbyggeri var vanligt i Österbotten. Jag återkommer till detta. På skeppsbyggerierna fanns det timmermän och bildhuggare, som kunde göra galjonsfigurer. Och då var det nära till att göra en fattiggubbe.

Som förebilder använde man sig av de kringvandrande och tiggande krigsinvaliderna. Fattiggubbarna i Österbotten är ofta enbenta och stödjer sig på en krycka eller käpp. Många av fattiggubbarna är klädda i soldatens klädsel från 1808-1809 års krig. Runeberg!

Finlands äldsta fattiggubbe finns i Hauho kyrka 5 mil öster Tammerfors. Han kallas Bartimaios. Denne gubbe har fått ett hugg i huvudet av en rysk sabel, då kyrkan plundrades. Plundringen ägde rum 1713.

Gubbarna är från 1700-talet och framåt. Många har pensionerats och ersatts av nya

Man räknar tre typer

- Södra Finland. 100 – 150 cm. Barhuvade reliefer
- Mellanösterbotten. 120 – 180 cm. Barhuvade reliefer
- Nordliga. Helfigurer. Står fritt eller mot vägg. Hatt på huvudet. 160 – 195 cm

Rosenbom är av den tredje typen.

Kronoby fattiggubbe bär texten: ”Tänk på mig, så går det väl”

Som jag sagt började 1681 150 timmermän från Pedersöre storsocken på örlogsvarvet i Karlskrona. 1746 finns det 27 finska timmermän och 1809 tar det slut.

Jan-Erik Rudnäs från Kronoby har dokumenterat alla Finlands och Sveriges fattiggubbar. (I Sverige finns 10) Markus Leppo, historiker vid Helsingfors universitet och arkitekt Kaija Santaholma hävdar båda, att traditionen kommer från Österbotten

Gubben Rosenbom nämns första gången den 17 december 1793. Han kanske är en påminnelse om fattigvården och uppfyllandet av 1686 års kyrkolag. Men den kan också vara en protest mot den svenska överheten. Skeppstimmermännen ansågs vara en andra klassens medborgare. DE var svenskar, men ändå inte. Kanske var Rosenbom en protest mot den svenska överheten och skapad av en eller flera timmermän.

Sven-Öjvind Swahn har i sin bok ”Gubben Rosenbom och andra berättelser från det gamla Karlskrona” påstått, att Rosenbom frös ihjäl vid kyrktrappan nyårsafton 1717.

Det är känt att en konstapelmath (mått) i flottan, Mats Rosenbom, ägde och bebodde en stuga vid Sundsmaren, nuvarande Chapmansplan, när Karlskronas första mantalslängd upprättades år 1700. Denne Rosenbom har inte gått att spåra i kyrkböckerna.

Men år 1706 utdelas en s.k. nådeårsgratifikation till en konstapelänka och konstapel skulle då ha dött i Kar IX:s krig i Polen 1705 eller 1706.

I Kronoby hävdar man, att Rosenbom är uppkallad efter bokhållaren vid amiralitetsskeppsvarvet, Anders Rosenbom, som var känd för sin snålhet och ovilja att betala ut lön.

Han skulle också fått ett jack i hjässan att stoppa pengar i i stället för i bröstkorgen där man stoppar pengar i de finska fattiggubbarna.

Även den ursprungliga Rosenbom blev pensionär och detta 1956. Nu lever han pensionärliv inne i kyrkan och efterföljaren, Hästö-Kalles kopia, har under vintern genomgått nödvändig omsorg och vård på Karlskronavarvet. Men nu är han på plats redo att möta årets besökare.